

Öğr. Gör. Dr. Kamil IŞIK

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Aksaray University Faculty of Islamic Sciences

Aksaray, TÜRKİYE

kisik318@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-4833-7249

Muhammed b. İsâ b. İsmail el-Aksarâyî'nin Nihâyetü's-Su'l ve'l-Emniyye fî Teallümi A'mâli'l-Fürûsiyye Adlı Eserinin Eman ve Müste'men Bölümlerinin Değerlendirilmesi

An Evaluation of the Aman and Musta'man Sections of Muhammad b. İsâ b. İsmail al-Aksarâyî's Work Nihâyat al-Su'l wa al-Amniyyah fî Taallumi A'mâl al-Furusiyya

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 9 Mayıs 2023 / 9 May 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19 Haziran 2023 / 19 June 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2023 / 30 June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Kamil IŞIK).

Atıf | Citation

Işık, Kamil. "Muhammed b. İsâ b. İsmail el-Aksarâyî'nin Nihâyetü's-Su'l ve'l-Emniyye fî Teallümi A'mâli'l-Fürûsiyye Adlı Eserinin Eman ve Müste'men Bölümlerinin Değerlendirilmesi". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (Haziran 2023), 23-39.

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi

Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Bu makale, VII. Uluslararası Aksaray Sempozyumu'nda (Aksaray, 27-28 Ekim 2022) sunulan "Muhammed b. İsmail el-Aksarâyî'nin Nihâyetü's-Su'l ve'l-Emniyye fî Teallümi'l-Fürûsiyye Adlı Eserinin Eman ve Ganimet Bölümünün Değerlendirilmesi" adlı bildirinin ganimet bölümünün çıkarılıp büyük oranda değiştirilerek yeniden düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Öz

Muhammed b. İsâ b. İsmail el-AksarâÏyî(ö.1348)'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. *Nihâyetü's-sû'l ve'l-emniyye fî teallümü a'mâli'l-fürûsiyye* adındaki eserin içeriğinden anlaşıldığına göre o, önemli bir Hanefî fakihidir. Müellif adı geçen kitabı genel olarak cihadın önemini anlatmak, savaş aletlerini kullanmayı, ata binmeyi, savaşta ve savaş sonrası uyulması gereken hukukî kuralları öğretmek üzere telif etmiştir. Ele aldığı konular arasında ganimet, esirler, eman, müste'men, mürted, bâğî, zimmet akdi gibi hukukî konular da yer almaktadır. Eman, Müslümanların yönetiminde bulunan bir ülkeye girmek veya Müslümanlardan oluşan orduya teslim olmak isteyen gayrimüslime can ve mal dokunulmazlığı garantisi sağlayan bir akiddir. Eman sözleşmesi Müslümanların maslahatı dikkate alınarak verildiğinden Hanefîler'e göre bağlayıcı değildir. Devlet başkanı bu akdin Müslümanların faydasına olmadığı kanaatine varırsa bu akdi bozabilir. İster Müslüman ister başka bir dine mensup olsun kendi ülkesinden başka bir ülkeye eman ve izin alarak geçici bir süre kalmak üzere giren kişiye müste'men denir. İslâm ülkesinde bulunan müste'menler kendileriyle yapılan eman akdinin bir gereği olarak devletin koruma ve himayesi altındadırlar. Devletin koruma ve himayesi onlara can ve mal güvenliği sağlar. Bu nedenle bir müslüman ülkesinde bulunan müste'menlerin sahip oldukları hakları ihlal edemez. Biz bu çalışmada, İsmail el-AksarâÏyî'nin *Nihâyetü's-sû'l ve'l-emniyye* adlı eserinin eman ve müste'men bölümlerini müellifin kitabında zikrettiği meseleler çerçevesinde ele alacağız. Bu sebeple yeterli görülen hususlarda başka kaynaklardan istifade etme yoluna gitmeyecek eserde verilen bilgilerle iktifa edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: İslâm hukuku, Eman, Müste'men, Ganimet, Zimmî.

An Evaluation of the Aman and Musta'man Sections of Muhammad b. İsâ b. İsmail al-AksarâÏyî's Work *Nihâyat al-Su'l wa al-Amniyyah fî Taallumi A'mâl al-Furusiyya*

Abstract

There is not enough information in the sources about the life of Muhammad b. Ismail al-AksarâÏyî. As it is understood from his work called *Nihâyat al-su'l wa al-amniyyah fî taallumi a'mâl al-furusiyya*, he is an important Hanafi jurist. The author has written the aforementioned book in order to explain the importance of jihad in general, to teach the use of war tools, horse riding, and the legal rules to be followed in war and after war. Among the subjects he dealt with, there are also legal issues such as booty (ganimat), captives, safety (aman), musta'man, renegade (murtad), highwayman (baghi), and dhimmat contract. Aman is a treaty that gives safety of life and property to non-Muslims who want to enter a country under Muslim rule or surrender to the Islamic army. By reason of the fact that the treaty of aman is given by considering an interest (maslahat), it is not considered binding according to Hanafis. If the head of state decides that this contract is not in the interest of the Muslims, he can break this contract. Whether he is a Muslim or a member of another religion, a person who enters another country from his own country for a temporary stay after obtaining security and permission is called musta'man. The musta'man in the Islamic country are under the protection and patronage of the state as a requirement of the security agreement made with them. The protection and patronage of the state provides them with the security of life and property. Therefore, it cannot violate the rights of musta'man in a Muslim country. In this study, we will consider the eman and musta'man parts of Ismail al-AksarâÏyî's *Nihâyat al-su'l wa al-amniyyah* within the framework of the issues mentioned in the author's book. For this reason, we will not make use of other sources in matters deemed sufficient, and we will be satisfied with the information given in the work.

Keywords: Islamic law, Safety (Aman), Musta'man, Booty (Ganimat), Dhimmi.

Giriş

Müellifin eserin başında bulunan tam adı Muhammed b. İsâ b. İsmail el-Hanefî el-AksarâÏyî (ö.1348)'dir. Kaynaklarda hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Keşfü'z-zunûn'da sadece *Nihâyeti's-sû'l ve'l-emniyye* adlı eserin ona ait olduğu ve yazımının hicri 809 yılında

tamamlandığı zikredilmektedir.¹ İsmnin sonundaki Aksarâyi ifadesi, onun Aksaraylı olduğunu ortaya koymaktadır. İsmail el-Aksarâyi esasen Hanefî mezhebine mensup bir fakihdir. Onun Arapça olarak kaleme aldığı *Nihâyetü's-sû'l ve'l-emniyye fî teallümi a'mâli'l-fürûsiyye* adlı eserin el yazma nüshası iki yüz yirmi bir varaktan oluşmaktadır.² Kitabın bir nüshası da Britanya Kütüphanesi doğu yazma eserler bölümünde bulunmaktadır. Bizdekinden farklı olan ve 292 varaktan oluşan bu nüsha internet ortamında da paylaşılmaktadır. Bu nüshanın son varağında verilen bilgilere göre eserin bu nüshasının yazımı Ahmed b. Ömer b. Ahmed el-Meysirî tarafından hicrî 10 Muharrem 773, mîlâdî 25 Temmuz 1371 tarihinde tamamlanmıştır.³ Elimizdeki nüshada eserin ilk kısmı *Nihâyetü's-sû'l* şeklinde, "sû'l" kısmında hemze olmadan yazılmıştır. Bu müstensihin eseri yazarken hemzeyi yazmamasından kaynaklanmaktadır. Aynı durum eserin içinde de görülmekte, normalde hemze ile yazılması gereken bazı kelimeler hemze olmadan yazılmaktadır. Eserin internet ortamındaki nüshalarında ise ilk kısmı *Nihâyet's-sû'l* şeklinde hemze ile yazılmıştır.⁴

Aynı isimde bir eserin Hâlid Ahmed el-Molla es-Süveydî tarafından tahkik edildiği ve hicrî 1430, miladî 2009 yılında Şam'da Dârü Kenan yayınevi tarafından basıldığı görülmektedir. Fakat bu eserin müellifi başka bir hanefî fakih, Muhammed b. İsâ b. Saîd el-Evsî el-Hanefî'dir. Ayrıca tahkik edilen eserin internette paylaşılan dört sayfası da elimizdeki eserden farklıdır.⁵ Tüm araştırma ve çabalarımıza rağmen bu kitaba ulaşmamız mümkün olmamıştır. Aynı isimde ve benzer muhtevaya sahip bir kitabın olması bu konuda başka eserlerin de olduğunu akla getirmektedir.

Aksarâyi, eserinin savaş aletlerinin kullanımı, ata binme ve avcılık konularını ele aldığı özellikle ikinci bölümünde hemen hemen her başlıkta konuyla ilgili şiir zikretmektedir. Onun kitabında çok sayıda şiire yer vermesi, fikhî bilgisinin yanında edebî yönünün de güçlü olduğunu göstermektedir.

İsmail el-Aksarâyi, adı geçen eseri genel olarak cihadın önemini beyan etmek, klasik dönem savaş aletlerinin nasıl kullanılacağını, ata binme, savaş esnasında ve savaş sonrası uyulması gereken hukukî kuralları öğretmek amacıyla yazmıştır. Kitapta çok sayıda ana ve alt başlık bulunmakla birlikte eser temelde bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır.

Yazar giriş bölümünde Yüce Allah'ın kendisine binicilik ilmini bahşederek bu eseri yazmaya muvaffak kılması sebebiyle O'na hamdeder. Kitabı yazarken bu konuda daha önce telif edilen birçok eserin yanında ata binme ve savaş konusunda tecrübe sahibi kişilerden de istifade ettiğini belirtir. İnsanların mal toplamak ve refah içinde yaşamak için Allah Teâlâ'nın farz kıldığı cihadı terk ettiklerini, müşriklerle karşılaşmamak için koltuklarına yaslandıklarını beyan eder. Ata binme konusunda mahir olan ulemânın, bu hususta cimrilik yaptığını, onu başkalarına

* Bu makale, VII. Uluslararası Aksaray Sempozyumu'nda (Aksaray, 27-28 Ekim 2022) sunulan "Muhammed b. İsmail el-Aksarâyi'nin Nihâyetü's-Su'l ve'l-Emniyye fî Teallümi'l-Fürûsiyye Adlı Eserinin Eman ve Ganimet Bölümünün Değerlendirilmesi" adlı bildirinin ganimet bölümünün çıkarılıp büyük oranda değiştirilerek yeniden düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, nşr. Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2/1008.

² Çalışmamızda istifade ettiğimiz el yazması nüsha (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ayasofya, 004197), numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

³ https://dlmenetwork.org/ar/library/catalog/81055%2Fvdc_100000000044.0x0003ca_dlme(erişim15.06.2023).

⁴ bk. https://dlmenetwork.org/ar/library/catalog/81055%2Fvdc_100000000044.0x0003ca_dlme(erişim15.06.2023); https://www.qdl.qa/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9/archive/81055/vdc_10000000044.0x0003ca(erişim 15.06.2023); https://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100030347166.0x000052 (erişim 15.06.2023)

⁵ <https://safinatunajat.com/shop/نهاية-السؤل-والامنية-في-تعلم-أعمال-الف>(erişim15.06.2023).

öğretmediği gibi insanlara da nasihat etmediklerine şahit olduğunu ifade eder. Kitabı, onu okuyup ata binmeyi ve silah kullanmayı öğrenenlere hibe ettiğini söyler.⁶ Onun Müslümanları cihada önem vermedikleri için eleştirmesi, Yüce Allah'ın kendisine binicilik ilmini bahşetmesi sebebiyle O'na hamdetmesi ve eserini ata binip silah kullananlara hibe ettiğini söylemesi, kitabı telif etmesinin asıl amacının Müslümanları cihada teşvik etmek ve onlara savaş araç ve gereçlerini kullanmayı öğretmek olduğunu ortaya koymaktadır. Müellif bu bölümde ayrıca ilmin öneminden bahsetmektedir. Buna göre insanın öğrenmek zorunda olduğu ilk bilgi, Yüce Allah'ın dinî ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Sonra Müslümanın ibadetle ilgili konuları öğrenmesi gerekir. Çünkü ibadet her Müslümana farzdır. Daha sonra öğrenilmesi gereken diğer ilimlerden bahseder ve bunları öğrenmenin hükmü üzerinde durur.⁷

On sekiz varaktan oluşan birinci bölümde müellif cihad konusunu inceler. Bu bölümde cihadi teşvik eden âyet ve hadisleri zikrettikten sonra cihadın fazileti ve hükmü üzerinde durur. Şehit olmayı istemek, cihadın, sınır boylarında nöbet tutmanın ve şehit olmanın fazileti ile Allah yolunda infak gibi meseleleri de bu bölümde ele alır.⁸

Yüz atmış üç varaktan meydana gelen ikinci bölüm kitabın üçte ikisinden fazlasını oluşturmaktadır. Bu bölümde mızrak, ok, yay, kılıç ve kalkan gibi klasik dönem savaş aletlerinin nasıl kullanılacağı ve ata nasıl binileceği ve avcılık detaylı bir şekilde beyan edilmektedir. Ata binme veya savaş aletlerinin kullanımını anlatmaya geçmeden önce bunlarla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler ve Hz. Peygamber'in hadisleri ve konuyla ilgili şiiirleri zikrederek binicilik ve savaş aletlerinin önemi üzerinde durmaktadır. Bu bölümde savaş araç gereçlerinin hangi parmakla hatta parmağın hangi kısmıyla tutulacağına varıncaya kadar bütün ayrıntılar anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümde at üzerinde kılıç, mızrak ve kalkanın nasıl kullanılacağını gösteren on sekiz renkli minyatür yer almaktadır. Bunların bir kısmında at üzerindeki iki kişinin bir kısmında ise dört kişinin adı geçen savaş aletlerini birbirlerine karşı kullanması uygulamalı olarak gösterilmektedir.⁹ Bu yönüyle eser klasik savaş tekniği konusunda orijinaldir.

Kitabın üçüncü bölümü ganimet taksimi ve onunla ilgili hukukî hükümlere tahsis edilmiştir. Müellif adı geçen konuya otuz beş varaklık yer ayırmıştır. Burada kişinin anne babasından izin almadan cihada gidemeyeceği, savaşırken yapılması mekruh olan ve olmayan fiiller, yöneticiye itaat etmenin sınırları, düşmandan öldürülmesi mekruh olan ve olmayan kişiler, düşman yurduna götürülebilecek veya götürülemeyecek eşyalar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca eman akdi, düşmanla anlaşma yapmak, ganimetlerle ilgili kavramlar ve hükümler, müste'men, düşman yurdunda Müslüman olan kişi ile eman almadan İslâm ülkesine gelen gayrimüslimin hukukî durumu, dinden dönen ve meşru yönetime isyan eden şahsın hukukî statüsü, zimmet akdi ve cizye gibi konular Hanefî fıkhına göre ele alınmıştır.¹⁰

AksarâÛî, inceleyeceğimiz eman ve müste'men bölümünde büyük ölçüde, Hanefî mezhebinin görüşlerini yazıya geçiren Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö.189/805)'nin es-Siyerü's-sağîr ve es-Siyerü'l-kebîr adlı eserlerinden istifade etmiştir. Bunun yanında bazen onun nevâdir türü kitaplarından alıntılar yapmakta fakat bunların isimlerini zikretmemektedir.¹¹

⁶ Muhammed b. İsa b. İsmail el-Hanefî el-AksarâÛî, *Nihâyetü's-su'l ve'l-emniyye fî teallümi a'mâli'l-fürûsiyye* (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ayasofya, 004197), 2b.

⁷ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 3a.

⁸ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 4b-22a.

⁹ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 22a-185b.

¹⁰ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 185a-220a.

¹¹ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 188a-191a; 205a-209b.

Bu çalışmada, İsmail el-Aksarâyi'nin *Nihâyetü's-sû'l ve'l-emniyye* adlı kitabının eman ve müste'men bölümleri incelenecektir. Adı geçen iki konu yazarın eserinde beyan ettiği meseleler bağlamında ele alınacaktır. Bu nedenle gerekli görülmedikçe başka kaynaklardan faydanlanma yoluna gidilmeyecek, kitapta verilen bilgilerle yetinilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

Eman ve müste'menle ilgili eserde çok sayıda kavram bulunmaktadır. Bu çalışmada sadece konuyla yakından ilişkili olan terimler ele alınacaktır. Kavramların yalnızca anlamları üzerinde durulmayıp onların ifade ettiği bazı hukukî hak ve görevler üzerinde de durulacaktır.

Eman: Eman kelimesi sözlükte emin olmak, güvenmek, korku ve endişeden uzak olmak gibi anlamlara gelir.¹² Hukuk terimi olarak İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen harbî gayrimüslimin can ve malının dokunulmazlığını garanti altına alan akittir. Tanımda geçen harbî gayrimüslimden maksat, İslâm devleti ile barış anlaşması yapmamış olan yabancı devlet vatandaşıdır.¹³ Bu akid ile başka bir ülkenin vatandaşı kendisine verilen süre içinde güvenliğinden herhangi bir endişe duymadan İslâm ülkesindeki işlerini yapar ve süresi bitince de güvenlik içinde ülkesine döner.

Müste'men: Müste'men kelime olarak kendisine eman verilen ve güvenliğe kavuşan kişi demektir. Bunun yerine güvenlik ve eman isteyen anlamında müste'min kelimesi de kullanılmaktadır. Terim olarak ister Müslüman ister zimmî isterse harbî olsun sınırlı bir süre kalmak için eman alarak başka bir ülkeye giden kişi demektir.¹⁴ Eman alarak dârülharbe giren Müslümanın onların mallarına ve canlarına zarar vermesi haramdır. Çünkü onun yabancı ülkeye izin alarak girmesi, oradaki insanların hiçbir şeyine dokunmayacağı hususunda onlara söz vermesi anlamına gelmektedir. Müslümanlar verdikleri söze bağlı oldukları için bir Müslüman dârülharpte bulunduğu süre zarfında orada ikamet eden insanlara herhangi bir zarar verdiğinde ihanet etmiş olur. İhanet etmek ise haramdır.¹⁵

İslâm ülkesindeki müste'menin haklarının kaynağı İslâm hukukudur.¹⁶ Bu haklar onlarla yapılan eman akdinin bir gereğidir. Emanın gereğine uymak İslâm dininin emridir. Buna uymamak aldatma ve hıyanettir, hıyanet ise İslâm tarafından yasaklanmıştır. Bu sebeple Hanefî fakihlere göre devlet kendi rızası olmadan, Müslüman esir karşılığında olsa dahi müste'meni

¹² Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dârü Sâdır, ts.), 13/21; Ebû Nâsir İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr. (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâ'în, 1399/1979, 5/2071; Ebu't-Tâhir Mecdüddîn, *Firûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-muhîd* (Beyrut:Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 1176.

¹³ Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 3/335, 336; Nebi Bozkurt, "Eman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11/75; Ahmet Yaman-Halit Çalış, *İslam Hukuku*, (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018), 436.

¹⁴ Muhammed Emîn b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), 4/166; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/346; Abdülkerim Zeydan, *Ahkamü'z-zimmiyyîn ve'l-müste'menîn* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982), 46; Vehbe Zuhayli, *Âsârü'l-harb fî'l-fikhi'l-İslâmî* (Dimaşk, Dârü'l-Fikr, 1419/1998), 226, 276.

¹⁵ Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübedî* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986), 2/152; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/166; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/432.

¹⁶ Zimmîlerin ve müste'menlerin haklarını ve vecibelerini İslâm hukuku ile Birleşmiş Milletler hukuku arasında kapsamlı bir şekilde mukayese eden modern bir çalışma için bk. Mehmet Cengiz, "Mülteci Hukuku Açısından İslâm Hukuku ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK/UNHCR) Koruyuculuğunu Yaptığı 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Arasında Metodolojik Bir Mukayese", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/2 (2022), 733-744.

zorla ülkesine gönderemez.¹⁷ Çünkü müte'men ülkeye emanla girdiği sürece devletin koruma ve himayesi altındadır. Devletin onu sıkıntıya sokmaması bu kişinin hakkıdır.¹⁸

Geçici bir süre kalmak üzere İslâm ülkesine gelmelerine izin verilen gayrimüslim müste'menler, elçiler, tacirler, İslâm dinini öğrenmek isteyenler ve ziyaret amacıyla gelenler olmak üzere dört grup insandan oluşur. İslâm ülkesinde kaldıkları sürece bunların can ve mal güvenliği sağlanır, kendilerinden cizye alınmaz, insana yakışır bir şekilde hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan bütün husûsî ve amme haklarından faydalanabilirler. Mülk edinme başta olmak üzere malî haklardan, aile, borçlar ve ticaret hukuku hükümlerinden istifade edebilirler. Bunların yanısıra müste'menler, devlet tarafından belirlenen kanunlar çerçevesinde sağlık, eğitim-öğretim, seyahat gibi kamu hizmetlerinden istifade ederler. Müste'menlerin inandıkları dinlerine göre yasak olan fiilleri İslâm ülkesinde işlemesine müsaade edilmez. Amaçlarına ulaştıktan sonra da bu kişilerin huzur ve güven içinde kendi ülkelerine dönmeleri sağlanır.¹⁹

Harbî: Müslümanlar ile aralarında anlaşma bulunmayan düşman ülke vatandaşlarına harbî denir. Bunlar inançlarına dayanarak Müslümanlara karşı sürekli düşmanlık besledikleri ve yeterli güce ulaştıklarında da Müslümanlara savaş açtıkları için ister bilfiil savaşsınlar ister savaşmasınlar hükmen savaşan asker gibi kabul edilerek canları ve malları mubah sayılmıştır. Bu sebeple eman almadan İslâm ülkesine gelen bir harbîye casus veya esir muamelesi yapılır. Harbîlerin can ve mallarının mubah olması, arada savaş olmadan Müslümanların ellerine geçen her fırsatta onları öldürmeleri ve mallarına el koymaları anlamına gelmez. Bundan maksat, onlarla savaş yapmayı gerektirecek bir durumla karşılaşılacak olursa, savaşa önce onların başlamasını beklemeden kendilerine savaş açılabileceğidir.²⁰

Zimmî: Devlet tarafından kendisine verilen güvence ile İslâm ülkesinde devamlı yaşama hakkı elde eden gayrimüslimdir. Zimmîler, devletle yaptıkları zimmet antlaşması ile İslâm ülkesi vatandaşı olmuşlardır. Bunlar Müslümanların hâkimiyetini kabul edip cizye vergisi ödemelerine karşılık devletten kendilerini ve haklarını koruma garantisi almışlardır.²¹ İslâm ülkesinin bir vatandaşı olan zimmînin Müslümanların inançlarına, hukuk kurallarına, kutsal değerlerine saygı göstermesi, can, mal ve namuslarına tecavüz etmemesi, İslâm dini hakkında şüphe uyandırıcı söz ve davranışlardan kaçınması, Müslümanların düşmanlarına yardım etmemesi ve casusluk yapmaması gerekir. Zimmîler cizye ve haraç gibi vergileri de vermekle mükelleftirler. Bu kişiler hem İslâmiyet'e hem de kendi dinlerine göre yasak olan filleri işleyemezler. Kendi dinlerine uygun fakat Müslümanlara göre haram olan filleri açıktan yapmalarına da izin verilmez.²²

İslâm ülkesinde yaşayan bir Müslümanın canı, malı ve namusunun nasıl dokunulmazlığı varsa zimmî de aynı konularda dokunulmazlığa sahiptir. Devlet, Müslümanları korumakla

¹⁷ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Şerhu's-Siyer'i'l-kebir*, thk. Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1997), 3/300; Zeydan, *Ahkamü'z-zimmiyyîn*, 74.

¹⁸ Zeydan, *Ahkamü'z-zimmiyyîn*, 73, 74.

¹⁹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/434; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 3/244, 270; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı* (İstanbul: İklim Yayınları, 1988), 207; Ahmet Özel "Müste'men", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/141; Ahmet Özdemir, "Uluslararası İlişkiler Alanında İslâm Hukukunun Temel İlkeleri-Emân Akdi Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme-", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/6 (2013), 896.

²⁰ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/338, 434; Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 90; Ahmet Özel, "Harbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 16/112, 113.

²¹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/422-424; Zeydan, *Ahkamü'z-zimmiyyîn*, 22; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/234; Ahmet Yaman, "Zimmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/434.

²² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/428-431; Yaman, "Zimmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44/435-437.

mükellef olduğu gibi zimmîleri korumakla da mükelleftir. Buna göre düşman tarafından esir alınan zimmîlerin kurtarılma imkânı varsa, Müslüman askerlerin onları kurtarmaları gerektiği gibi düşman eline geçen mallarını da kurtarmaları gerekir.²³

Ganimet: Düşmana karşı güç kullanıp galip gelerek onlardan alınan mallardır. Savaşarak elde edilen ganimet sadece menkul ve gayri menkul malları değil esirleri de kapsar. Ganimet olarak alınan malların beşte biri beytül mâle konulur, kalan kısmı ise savaşa katılan askerler arasında paylaşılır. Bu konuda komutan ile askerler arasında herhangi bir fark gözetilmez, rütbesi ne olursa olsun bütün askerlere eşit pay verilir.²⁴

Fey: Savaş yapılmadan barış yoluyla düşmandan alınan mallara fey denir. Bazı arazi ve mallar düşmanla savaş yapmaya gerek kalmadan onlarla anlaşma yapılarak teslim alınabilir. Bu şekilde elde edilen cizye ve haraç gibi menkul mallar ile arazi gibi gayri menkul mallar fey olarak isimlendirilir. Hz. Peygamber hayatta iken fey yoluyla ele geçirilen malları istediği gibi tasarruf ederdi. O bu mallardan ailesinin bir yıllık ihtiyacını alır, kalanını ise dilediği kişilere verir veya savaşa hazırlık için binek ve silaha ayırırdı. Onun vefatından sonra bu mallar bütün Müslümanlara ait kabul edilerek devlet hazinesine konulmuş ve Müslümanların faydasına olan hususlarda harcanmıştır.²⁵ Müslümanların faydasına olan hususlar ülkenin sınırlarını güçlendirmek, yolları ve köprüleri inşa ve imar etmek, devlet memurlarının maaşlarını ödemek gibi hususlardır.²⁶

2. Eman ve Müste'menle İlgili Hükümler

İslâm dini ister Müslüman olsun ister olmasın insana "insan" olması hasebiyle değer vermiştir. Zira Allah bütün insanları şerefli yaratmıştır. Dolayısıyla İslâm, Müslümanlar arasındaki özel kardeşlik ilişkisine verdiği değer bir yana insanın "insan" olma vasfını ayrı bir önemde görmüştür. Allah ile kul arasındaki ilişkiye yakından bakıldığında Allah'ın, kendisine iman etmemiş olan kullarına karşı dahi merhametli olduğunu görmek mümkündür. Zira her türlü sapıklıklarına rağmen onlara mühlet tanımakta ve bu süre zarfında onlara rızık vermeye devam etmektedir. Bu ilâhî yaklaşım beşerî yaklaşıma da yansımıştır. Hz. Peygamber'den günümüze kadar hüküm sürmüş olan İslâm devletleri, insanı ön plana alan bir savaş hukuku geliştirmiş; insanı öldürmeye değil yaşatmaya dayalı hukukî kurallar belirlemişlerdir. Bu çerçevede sırf savaş isteyenlerle savaşmış; zimmet antlaşması talep edenlerin talepleri ise geri çevrilmemiştir. İslâm devleti ve toplumu ile dostane ilişkiler kurmak veya ticareti geliştirmek isteyenlere de bu iznin bir ifadesi olan emannâmeler verilmiştir. Verilen emannâmeler ile gayrimüslimlerin İslâm ülkesinde güven içerisinde dolaşmaları garanti altına alınmıştır.²⁷

İslâm toplumu tarihsel süreçte gayrimüslimlerle bir arada yaşama tecrübesine sahip olmuş ve bunu en güzel şekilde başarmıştır. İslâm devletlerinin toplum nezdinde yakalamış olduğu bu başarı günümüz devletlerine örnek olacak mahiyettedir. Bu bağlamda eman ve kendisine eman verilmiş kişi olarak müste'menle ilgili hükümler fıkıh kitaplarında çokça ele alınıp işlenmiştir. Bunlardan bir tanesi de çalışmamızın konusu olan eserdir. Bundan sonraki bölümlerde

²³ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/426, 427.

²⁴ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 195a, 195b; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/146; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâ'i* (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 7/117; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/138; Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devlet idâresi* (İstanbul, Beyan Yayınları, 2007), 310, 311.

²⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/116; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/138-139; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh* (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1405/1985), 6/455; Zuhaylî, *Âsâru'l-harb*, 553; Hamidullah, *İslâm'da Devlet idâresi*, 310.

²⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 4/77.

²⁷ İsa Atıcı, "İslâm ve Diğer İlâhî Dinlerde Varlık Kategorisinde İnsan Onuru", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1, (2022), 230, 231.

Nihâyetü's-sû'l isimli eserde, İsmail el-Aksarâyî'ye ait görüşler ve onun verdiği örnekler merkeze alınarak konu ilgili hükümler aktarılmaya çalışılacaktır.

2.1. Emanın Mahiyeti

Eman akdi savaş halinde düşman ülkenin askerine, Müslümanların ordusuna teslim olarak canına ve malına dokunulmama garantisi kazandırır. Barış zamanında ise, eman isteyen harbîye İslâm ülkesine girme ve belirlenen süre zarfında orada işlerini güven içinde yapma imkânı verir. Eman verilenler bir kişi olabileceği gibi, bir kale, şehir, bölge ve ülke halkı da olabilir. Eman akdiyle müste'men konumuna gelen harbîlerin öldürülmeleri, esir edilmeleri, kadın, çocuk ve mallarının ganimet olarak alınmaları haram olur.²⁸

Diğer akidlerde olduğu gibi eman akdinin de kuruluş ve geçerliliği için taraflar, irade beyanı ve konu olmak üzere bazı unsur ve şartları vardır. Eman veren ile eman isteyen kişiler eman akdinin taraflarını meydana getirir. Hanefiler eman verecek kişinin devlet başkanı, onun temsilcisi veya herhangi bir Müslüman olabileceği görüşündedirler. Eman isteyen taraf bir kişi olabileceği gibi küçük veya büyük herhangi bir topluluk da olabilir. Emanın kabul edilmesinde eman verilen kişilerin herhangi bir dine inanıp inanmamalarının bir önemi yoktur. Erkeğe verilen eman kendisiyle birlikte aile fertlerinin de can ve mal güvenliğini teminat altına alır.²⁹

Eman verecek kişinin iradesini, ikrah ve hile gibi kusurlardan uzak bir şekilde beyan etmesi esastır. Hanefiler, emanın tek taraflı irade beyanı ile gerçekleşeceği ve müste'menin eman verildiği ile ilgili sözü açıkça duyması gerektiği görüşündedirler.³⁰

Emanla ilgili irade beyanı üç şekilde gerçekleşebilir: Birincisi sarîh şekilde verilen emandır. Bu, "sana eman verdim, bizden korkma, endişelenme, senin için bir sakınca yoktur, Allah'ın ahdi senin içindir" gibi eman verildiğini açık bir şekilde ifade eden sözlerle olur. İkincisi kinaye yoluyla olur. Bu da "geliniz" veya "geliniz sözü dinleyiniz" gibi üstü kapalı sözlerle verilen emandır. İşaret yoluyla verilen eman da kinaye yoluyla verilen eman gibidir. Emanın bu şekli, eman verenin parmağıyla semaya doğru işaret etmesiyle gerçekleşir. Bu işaret "sana göklerin ilahının emanını veriyorum, sen göklerin rabbinin hakkı için benden eminsin" anlamındadır. Kendilerine kinaye yoluyla güvence verilen kişiler, bunun eman anlamına geldiğini düşünürlerse emanı elde etmiş olurlar.³¹

Bir diğer eman türü daha vardır fakat İsmail el-Aksarâyî eserinde ismen buna değinmemiş fakat bununla ilgili örnek vermiştir. Bu da yazılı olarak verilen emandır. Emanın bu çeşidi, eman verildiğini gösteren yazılı vesikanın (emannâme) bir elçi vasıtasıyla gayrimüslim harbîye ulaştırılmasıyla meydana gelir.³² Aksarâyî'ye göre, komutan elçi olarak görevlendirdiği bir Müslümanla düşmana mektup gönderip elçi mektubu onlara ulaştırınca "bu size benim dilimde yazılmış emandır dese" onlara eman verilmiş olur. Onlar mektuba değil elçinin haberine güvenirlere. Çünkü ihanet etmediği sürece elçinin verdiği haberin doğru olduğu kabul edilir. Ehl-i harbin elçisi Müslüman askerlerin yanına gelip onlara mektup teslim ederse ona eman verilir. O

²⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 245.

²⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/245; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 226; Vehbe Zuhaylî, "Eman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11/79.

³⁰ Zuhaylî, "Eman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/79, 80.

³¹ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 189b, 190a; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/336; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 286, 287.

³² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/336; Nebi Bozkurt, "Eman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/76.

geri dönmek istediğinde komutan onun casusluk yapmasından veya öldürülmesinden korkarsa onu korumak için asker görevlendirebilir.³³

Eman akdinin konusu eman verilen kişilerin huzur ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu, Hanefîler'e göre müste'menin can güvenliğinin yanısıra yanındaki mallarının, eşinin, küçük çocuklarının, evlenmemiş kız, kız kardeş, hala, teyze, anne ve büyükannesinin emniyetini de içerir.³⁴

Aksarâyî, harbîye kendisinin anlamadığı fakat Müslümanların anladığı herhangi bir dil ile eman verilebileceği görüşündedir. Ona göre, Müslümanlar gayrimüslimlere eman vermek için seslendiklerinde onlar Müslümanların sözünü duyarlarsa tamamı eman altına girmiş olur. Düşman içeriğini anlamasa da, Müslümanlar onlara bilmedikleri bir dille seslendikleri zaman onlara eman vermiş olurlar. Sesin manasını anlamamaları eman altında olmadıkları anlamına gelmez. Çünkü eman, gayrimüslimi öldürme veya esir almaya engel olan bir akid olduğu için eman verenin onu anlaması yeterlidir. Harbî eman verildiğini işitince eman geçerlilik kazanır. Fakat eman verildiğine dair sözü duymazsa eman geçersiz olur.³⁵ Diğer taraftan düşmana anlayabileceği bir dille eman verilmemesi, eman veren tarafa ait bir kusurdur. Bundan dolayı karşı tarafın emandan mahrum edilmesi bir aldatma olacağından uygun değildir.³⁶

Harbî gayrimüslim eman istediğinde Müslümanın ona olumlu karşılık verme hakkı olduğu gibi olumsuz karşılık verme hakkı da vardır. Fakat İslâmiyet'i öğrenmekten başka amacı olmayan gayrimüslime eman verilmesi vâciptir. Eman akdi, harbînin güvence verildiğinden haberdar olmasından itibaren başlar ve ülkesine dönmesiyle birlikte son bulur. Bir iş gibi ihtiyaç sebebiyle ülkesine gidip geri gelmek isteyen müste'menin emanı, memleketine gitmekle sona ermiş olmaz.³⁷

Hanefîler'e göre eman, Müslümanların maslahatı göz önüne alınarak verilir. Geçerliliği bu maslahatın gerçekleşmesine bağlı oldu için onlara göre eman akdi bağlayıcı bir akid değildir. Devlet başkanı Müslümanlar için faydalı olduğu kanaatine sahip olursa akdi kabul eder, aksi halde onu bozar.³⁸

Aksarâyî, Hanefîler'in bir tek Müslümanın da eman verebileceği görüşünde olduklarını söyler. Onlara göre, eman verirken Müslümanların tamamının bir araya gelmesi mümkün olmadığından bir Müslüman bütün Müslümanlar gibi kabul edilir. Eman verdikten sonra gayrimüslim Müslüman olmaya veya cizye vermeye davet edilir. Her iki teklifi de reddeder, devlet başkanı da emanın bozulmasının Müslümanların maslahatına olduğuna karar verirse onları kendilerini güvende hissedecekleri yere ulaştırır. Sonra gerekirse onlarla savaşır.³⁹

³³ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191b.

³⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/245; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 245, 246; a.mlf., "Eman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/80.

³⁵ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 189b; Serahsî, *Şerhu's-Siyerü'l-kebîr*, 1/199, 200; *Fetâvâyi Hindiyeye* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1421/2000), 2/220.

³⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/379.

³⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/243-246; Zuhaylî, "Eman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/80.

³⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/243-246; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 293.

³⁹ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191a; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/139, 140; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts), 5/463, 464.

2.2. Emanın Çeşitleri

İslâm hukukçuları emanı farklı açılardan bölümlere ayırmışlardır. Biz bunlardan konumuzla daha fazla ilgili olan ikisini zikredecek diğerleri üzerinde durmayacağız.

Emanlar süre yönüyle, müebbet eman ve muvakkat eman olmak üzere ikiye ayrılır. İki tarafın birbirleriyle savaşmamak üzere silahlarını bırakmaları ile meydana gelen emana müebbet eman denilmektedir. Müslümanlarla savaşan bir milletin yaşadıkları ülkenin Müslümanlar tarafından fethedilip buradaki halkın zimmet akdini kabul etmesi bu emana girmektedir. Belirli bir süre ile sınırlı olan emana muvakkat eman denir. Bir kaleyi kuşatan Müslüman komutanın o kalede bulunan düşmana verdiği on, onbeş, yirmi günlük gibi geçici bir süreyle verilen eman muvakkat emandır. Sürenin bitmesiyle verilen eman sona erer.⁴⁰

Eman, verilen kişilerin sayısı bakımından özel eman ve genel eman olmak iki kısımdır. Bir veya birkaç kişi, on kişiye kadar olan bir grup veya küçük bir kalede bulunanlara verilen eman özel emandır. Büyük bir gruba, kalabalık nüfustan oluşan bir şehir, bölge veya ülke halkına, cephede bulunan düşman askerlerinin tamamına verilen eman da genel emandır.⁴¹

2.3. Eman Verecek Kişilerde Aranılan Şartlar

Hanefîler'e göre, ilke olarak İslâm ülkesinde bulunan bütün Müslümanlar ister tek tek isterse grup olarak olsun, eman verme yetkisine sahiptirler. Bu sebeple onlar eman verecek kişide bazı özelliklerin bulunmasını gerekli görmüşlerdir. Bu özellikler şunlardır:

1. Eman verecek kişinin Müslüman olması gerekir. Müslüman olmayan tebaa Müslümanlar adına eman veremez. Eman ehliyeti iman ehliyetine bağlı olduğu için, İslâm ordusuna katılıp onlarla birlikte düşmana karşı savaşan gayrimüslim vatandaşların da eman verme yetkisi yoktur. Çünkü bunların iyi niyetle hareket ettiklerine ve Müslümanların maslahatını gözettiklerine inanılmaz ve ihanet etmeyeceklerinden de emin olunmaz. Zimmî, düşmanla aynı dine inandığı için kalbinde onlara karşı iyi niyet ve meyil olur. Fakat komutan veya herhangi bir Müslüman kendilerine eman vermesi için izin verirse, bu durumda zimmîler Müslümanların vekili konumunda olacakları için eman verebilirler.⁴²

2. Eman verenler akıllı olmalıdırlar. Akıl noksanlığı bulunanlarla delilerin verecekleri eman geçerli değildir. Eman vermek Müslümanlara fayda sağlayabileceği gibi zararlı da olabilir. Bu sebeple eman verecek kişinin emanı ve muhtemel neticelerini kavrayabilecek düzeyde akli melekelerinin tam olması gerekir.⁴³

3. Bülûğ çağına ulaşmış olmalıdır. Kişi bâliğ olmadan akli melekeleri yeterli olgunluğa erişmediği için dinî hükümlerden sorumlu olmadığı gibi verdiği eman da geçerli olmaz. Fakat İslâm'ı anlayan, onu tarif edip anlatabilen ve savaşmasına izin verilen çocuğun verdiği eman geçerlidir.⁴⁴

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/106; Zeydan, *Ahkamü'z-zimmiyyîn*, 41, 46, 47; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/244; Ahmet Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler* (Ankara: Ferccr Yayınevi, 1998), 246.

⁴¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107; Zeydan, *Ahkamü'z-zimmiyyîn*, 47, 51; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/244; Zuhaylî, *Asârü'l-harp*, 225; Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, 246.

⁴² Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191a; Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l'kebîr*, 1/178, 179, 201; Kâsânî, *Bedâiu'ssanâi'*, 7/106; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/380; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 239, 240.

⁴³ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191a; Kâsânî, *Bedâiu'ssanâi'*, 7/106; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/380.

⁴⁴ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191a; Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l'kebîr*, 1/178; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/106; *Fetâvâyi Hindiyeye*, 2/220.

4. Eman vermek için erkek olmak gerekli değildir. Kadınlar da eman verebilirler. Akıllı bir kadın ülkesinin fayda ve zararına olan hususları bilir. O, emanın hikmet ve maslahatını kavrar ve gerektiğinde savaşa da katılabilir.⁴⁵

5. Eman verebilmek için eman verme esnasında dârüislâm'da ikamet etmek gereklidir. İslâm yurdu dışında bulunan tacirler, esirler veya bu ülkede Müslüman olup İslâm ülkesine hicret etmeyen kişiler eman veremezler. Çünkü bunlar düşmanın hâkimiyeti altında buldukları için düşman bunlardan korkmaz, halbuki emanı ancak kendilerinden korkulan kişiler verebilir. Diğer taraftan bunlar, düşman ülkesinde buldukları sürece baskı altında olduklarından eman vermeye zorlanabilirler. Bu sebeple kendi iradeleriyle karar veremeyebilirler. Ayrıca İslâm ülkesinin durumundan yeterli derecede haberdar olmadıkları için verdikleri eman Müslümanların yararına değil zararına olabilir.⁴⁶

Müslümanların en azı veya sosyal statü bakımından alt düzeydeki kişi ile diğer Müslümanlar arasında eman verme konusunda herhangi bir fark yoktur. Bu sebeple Müslüman olan bir kişi veya grubun Müslümanların faydasını dikkate alarak verdiği emana diğer Müslümanların uygun davranması gerekir.⁴⁷ Bir Müslüman, Müslümanların maslahatına uygun olmayan bir şekilde eman verirse, devlet başkanı usulüne uygun olarak bu emanı bozabilir. Verdiği emanın yasak olduğunu bildiği halde yöneticilere sormadan Müslümanların faydasına olmayan böyle bir emanı verdiği için kişi bu fiili sebebiyle cezalandırılabilir.⁴⁸

2.4. Eman istemek, Eman Kabul Edilen Ve Edilmeyen Durumlar

Bu başlık altında İsmail el-Aksarâyî'nin eserinde geçen emanla ilgili bazı meseleler zikredilecektir. Kitap savaşa ilgili olduğu için eman verilen konulardaki örnekler de savaş esnasında verilen eman örneklerinden oluşmaktadır.

Aksarâyî'ye göre, bir gayrimüslim Müslümanlardan eman istemek için onlara seslense ona eman verilir. Çünkü âyette, "Eğer müşriklerden biri senden eman isterse Allahın kelamını iştiraki için ona eman ver. Sonra onu kendisini güven içinde hissedeceği yere ulaştır,"⁴⁹ buyrulmaktadır. Yanında silah olur fakat harbî savaş pozisyonunda olmazsa, Aksarâyî, aynı şekilde ona da eman verileceği görüşündedir. Bu kişi silahı satmak amacıyla veya geride bırakırsa kaybolmasından korktuğu için yanında getirmiş olabilir. Kılıcını çekmiş veya mızrağını Müslümanlara doğrultmuş bir şekilde gelirse o fey olur. Çünkü bu durumu onun şavaşmak için geldiğini göstermektedir.⁵⁰

İslâm'da amaç gayrimüslimi öldürmek değil onunla İslâm dini arasındaki engeli kaldırıp onun hidayetine vesile olmaktır. Bu örnekte Müslümanlar'ın zararına olmadığı sürece düşmana güvence verilebileceği ifade edilmektedir. Onun dış görünüşünden maksadının Müslümanlarla şavaşmak olduğu anlaşıldığında o, bir çeşit ganimet olan fey hükümlerine tâbi olur.

Aksarâyî, bir gayrimüslim, Müslümanlar onları yenmeden önce bir kaleden eman isteyerek seslenir, Müslüman onu tehdit etmeği kastederek "eman!, eman!" diye karşılık verir,

⁴⁵ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191a; Serahsî, *Şerhu's-siyeri'l'kebir*, 1/176; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/106; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 232, 233; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/380.

⁴⁶ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191a; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/140; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 5/465.

⁴⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/139, 140.

⁴⁸ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/140; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/381.

⁴⁹ Tevbe 9/6.

⁵⁰ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 190a.

gayrimüslim de kendisini kaleden Müslümanların yanına atarsa verilen bu emanın geçerli olacağı görüşündedir. Çünkü böyle bir durumda düşman Müslümanın içindeki düşüncüyü bilemez. Bu konuda yapılan tehdidi dikkate alırsak bu düşmanı aldatmaya girer, aldatmak ise haramdır.⁵¹ Burada düşman, Müslümanın eman sözünü hangi amaçla kullandığını bilmemektedir. Bu sebeple onun güvence verdiği kabul edilerek harbîye esir muamelesi yapılmaz.

AksarâÛî, harbîlerden oluşan bir kale halkının devlet başkanına gelip eman istemeleri hususunda şunları söylemektedir: Böyle bir durumda devlet başkanı onları önce İslâm'a davet eder, bunu kabul etmezlerse onlara zimmet akdi yapmayı teklif eder, bunu da kabul etmezlerse onları kendilerini güvende hissedecekleri yere götürür. Bunlardan hiçbirini kabul etmezlerse İslâm ülkesinde kalmaları için onlara kendi belirleyeceği bir zamana kadar süre verir. Süre dolduğu halde İslâm ülkesinden ayrılmazlarsa zimmet akdini kabul etmiş sayılacakları için kendileri zimmî olur.⁵² İslâm'da esas olanın karşı tarafa zarar vermek olmadığını ortaya koyan güzel örneklerden biri de budur. Eman isteyen düşmana hangi seçeneklerin sunulacağını gösterildiği bu meselede bunları kabul etmemesine rağmen o can ve mal güvenliğine sahip olmaktadır.

Savaşta eman verme konusunda AksarâÛî'nin verdiği örneklerden bir kaç da şunlardır: Müslüman askerler savaşta harbî bir adam ve kadına saldırdıktan sonra bu düşman savaşçılardan biri kendilerinin buraya eman istemek için geldiklerini söylerse, bunlar fey olur, emanları kabul edilmez. Çünkü bunların durumları sözlerini yalanlamaktadır. Zira bunlar kendilerine saldırılınca kadar saklanmışlardı. Bunların durumu eman isteyen kişiye değil saldırmak isteyenine benzemektedir. Gerçekte bunlar tuzağa düştükten sonra hileye başvuran kişilerdir.⁵³

Düşman askeri, Müslüman askerlerin kolay ulaşamayacakları bir yerde olur da, Müslüman askerler onu öldürmek veya esir almak için harekete geçtikten sonra o, eman istemek için gelirse, fey olup emanı kabul edilmez. Şayet düşman, Müslümanlar onu öldürmek veya esir almak için harekete geçmeden önce gelirse, ona eman verilir. Düşmanın Müslümanlar savaşa başlamadan önce onların yanına gelmesi, barış ve anlaşma için geldiğine delâlet eder. Bu da eman istemek için seslenmek anlamına gelir. Savaş başladıktan sonra gelmesi amacının barış değil savaş olduğunu göstermektedir.⁵⁴

Müslümanlar silahlı bir harbînin Müslüman askerlere saldırdığını görürler bu harbî de Müslümanları gördükten sonra onlardan eman isterse onun emanı kabul edilmez ve kendisi fey olur. Çünkü bu durum onun casus olduğuna delâlet eder.⁵⁵

Yukarıda geçen örneklerde harbîler, sıcak çatışma başlamadan önce güvence istemek için Müslümanların yanına gelmemişlerdir. Müslümanlarla savaşmak amacıyla geldikleri ve ellerine imkan geçtiğinde Müslüman askerlere saldıracakları için bunlara eman verilmez.

AksarâÛî'ye göre, bir harbînin müste'men olup olmadığı anlaşılmazsa komutanın onu İslâm yurduna götürmesi gerekir. Orada onu zimmî yapar. Çünkü şüpheli durumda ihtiyatla hareket edilmesi gerekir. İslâm dinini kabul ederse hür olur, kabul etmezse haraç vergisi ödeyerek dârüliislâmda kalır.⁵⁶

⁵¹ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 189b.

⁵² AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 191a; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107.

⁵³ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 190a; Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l'kebir*, 1/205.

⁵⁴ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 190a.

⁵⁵ AksarâÛî *Nihâyetü's-s'l* (Ayasofya, 004197), 190a, 190b.

⁵⁶ AksarâÛî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 190b.

Yukarıdaki örnekte durumu kesin olarak anlaşılmadığından bu harbî ne fey olarak alınabilir ne de öldürülebilir. Aynı zamanda onun casusluk yapma ve Müslüman askerlere saldırma ihtimali de vardır. Bir başka ifadeyle onun Müslümanlara zarar vermeyeceğinden emin olunamaz. Bu kişi İslâm ülkesine getirilmekle can ve mal güvenliğine kavuşur, devlet de şartları oluşunca ondan vergi alır.

Gayrimüslimler aileleri için eman isterlerse Aksarâyî'ye göre, bu sadece ailelerini kapsar kendileri ise fey olurlar. "Emanı kabul etmeniz şartıyla ailemizle beraber yanınıza geliyoruz" derler, Müslümanlar da "tamam" derlerse hem kendilerine hem de ailelerine eman verilmiş olur. Müslümanlar harbîlerin gelmelerine izin verdikleri için bu eman ailelerinin yanında kendilerini de kapsar.⁵⁷ Aksarâyî bu meselede gayrimüslimlerin güvence isterken kullandıkları lafızları dikkate almıştır. Buna göre onların sözlerinden sadece aileleri için eman istedikleri anlaşılırsa eman aileleri için geçerli olur, kullandıkları kelimeler kendileri için de güvence istedikleri anlamına gelirse hüküm kendilerini de kapsar.

2.2. Müste'men

Müste'men, ikamet ettiği ülkeden başka bir ülkeye izin alarak giren kişi demektir. Müste'menin can ve malının hukukî durumu onun İslâm dinine girip girmemesine ve bulunduğu ülkeye göre farklılık arz etmektedir. Bu bölümde *Nihâyetü's-sû'l ve'l-emniyye* adlı eser in müste'men bölümünde bulunan bazı meseler üzerinde durulacaktır. Eser klasik dönem savaş teknikleri ve hukuku hakkında olduğu için zikredilen örnekler genel olarak savaşla ilgilidir.

Aksarâyî'ye göre, bir harbî dârülharpte Müslüman olur da Müslümanlar burayı fethederlerse bu kişinin elindeki menkul mallar kendisinin olur. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Kim yanında bir mal varken Müslüman olursa o mal kendisinin olur."⁵⁸ Diğer taraftan menkul malları onun can güvenliğine bağlı olarak da dokunulmazlık kazanır. Bir Müslüman veya zimmîye emanet olarak bıraktığı malları da kendisinin olur. Çünkü bunların eli kendi eli gibi masum olduğundan dokunulmazlık hakkına sahiptir. Gayrimüslimin eli masum olmadığından onda bulunan emaneti ganimet olur. Büluğ çağına ermemiş küçük çocukları kendisine tabi olarak Müslüman kabul edilir ve ganimete dahil edilmez. Zira bu kişi, düşman ülkesinde İslâmiyet'e girdiğinde küçük çocuklarıyla aynı yerde olduğu için çocukları onun velâyeti altındaydılar. Büyük çocukları ve hanımı yaşları sebebiyle kendisine tabi değildiler. Bu sebeple onlar için ganimet hükümleri geçerli olur. Ev ve arazi gibi gayrimenkul malları da ganimete dahil olur. Zira bu malların bilfiil elde bulundurulup korunması mümkün olmadığından sahibine tabi olmayacaktır. Bunun yanında dârülharpte bulunan gayrimenkul mallar buradaki halkın elinde bulunduğu ve düşman yurdunun bir parçası olduğundan bunların ganimet olmaması düşmana yardım etmek anlamına gelir. Düşmana yardım etmek ise caiz değildir.⁵⁹

Hanefîler'e göre düşman yurdunda Müslüman olan kişi, Müslümanlar bu ülkeye savaş açsalar da can güvenliğine sahiptir. Onlar onun yanındaki menkul mallar ile bir Müslümana veya zimmîye emanet olarak bıraktığı malların ganimet olamayacağı görüşündedirler. Bu kişiler İslâm ülkesinin vatandaşları oldukları için masumdurlar. Gayrimüslimler dokunulmazlık hakkına sahip olmamaları sebebiyle ellerindeki mallar başkasına ait olsa da ganimet olur. Hanefîler onun

⁵⁷ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 190b.

⁵⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut:Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003), 9/19; Cemâlüddîn Abdullah b. Yusuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Nasbü'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye*, tsh. Muhammed Avvâme (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1418/1997), 3/410.

⁵⁹ Aksarâyî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 205a; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/155; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/105; İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-Kadîr*, 6/26, 27; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/376, 377.

gayrimenkul mallarının koruma altında olmadığı görüşünde oldukları için onlara göre bunlar ganimet olurlar. Müslüman olduğunda bâliğ olmayan çocuklarıyla aynı ülkede ise onlar kendi velâyeti altındadırlar ve bu sebeple Müslüman kabul edilirler. Büyük çocukları ile hanımı ayrı şahsiyete sahip kişilerdir. Dolayısıyla bunların dokunulmazlık hakları yoktur.⁶⁰

Aksarâÿî, bir harbînin dârüislâma geldikten sonra Müslüman olup ardından Müslümanların bu kişinin ülkesini fethetmeleri durumunda onun ailesinin, çocuklarının ve mallarının ganimet olacağı görüşündedir. Ona göre, kendisi İslâm dinine girdikten sonra masum olsa da bu aile fertlerinin masum olmasını gerektirmez. Karısı ve büyük çocukları yaşları sebebiyle dinî bakımdan ona tabi değildirler. Çocukların bâliğ olmasıyla Müslüman olan ana veya babasına tabi olmaları sona erer. Küçük çocukları da babalarının yanında ve onun velâyeti altında olmadıkları için babalarına tabi olarak İslâm dinine girmiş sayılmazlar. Zira onlar babalarıyla farklı ülkelerde bulunmaktadır. İşte bu farklılık, aradaki bağlılığın devamına engeldir. Çünkü büluğ çağına ermeyen çocuklar ancak aynı ülkede olduklarında Müslüman olan babalarına tabi olarak Müslüman kabul edilirler. Bu sebeple onlar da ganimete dahil olur. Malı da, üzerinde kendi hakimiyet ve velâyeti olmaması sebebiyle ganimettir. Diğer bir ifadeyle kendisi dârülharbten ayrıldığı için oradaki malları ve ailesiyle bağı kalmamış, onlarla irtibatı kesilmiştir.⁶¹

Yukarıdaki meseleden farklı olarak bu meselede müste'menin küçük çocukları ve menkul malları da ganimet hükümlerine tabi olur. Hanefîler'e göre bu kişi farklı ülkede bulunduğu için küçük çocukları ve taşınabilir mallarıyla irtibatı kesilmiş diğer bir ifadeyle bu şahıs, onlar üzerindeki velâyet ve hakimiyet hakkını kaybetmiştir.

Gayrimüslim bir müste'men dârüislâmda iken bir Müslüman veya zimmîde alacağı yahut emaneti olsa, müste'men dârülharbe gittikten sonra Müslümanlar onun ülkesini ele geçirip o esir düşse veya öldürülse, Aksarâÿî'ye göre, bu kişinin alacağı düşer, emaneti de ganimet olur.⁶² Bu şahıs dârülharbe gitmekle eman akdi sona ermiş olur. Diğer yandan emanetçinin eli, emanet sahibinin eli gibi olduğundan, bu kişinin emaneti kendi elindeymiş gibi kabul edilir. Elindeki mal da kendisine tabi olarak ganimet olur. Alacak ise, alacaklı onu isteme imkanına sahip olduğu sürece alacak olma vasfını korur. Bu kişi esir düştüğü veya öldürüldüğü için alacağını isteyemediğinden alacağın borç olma vasfı kaybolmuş olur. Bu sebeple bu mallar kimde ise onun olur.⁶³

Bir müste'menin dârüislâmda ölmesi hususunda Aksarâÿî şunları söylemektedir: Dârüislâmda ölen müste'menin vârisleri dârülharpte ise onun malı vârislerine verilmek üzere bekletilir. Ölmesiyle, önceden sabit olan eman akdi tamamen son bulmayıp malı hakkında devam eder. Ölen müste'men hükmen düşman ülkesi vatandaşı olsa da, eman akdi devam ettiği için Müslümanlar onun malına sahip olamazlar. Bu kişinin malını almaya gelen vârislerinden vâris olduklarıyla ilgili delil istenir. Vâris olduklarını delille ispat etmeleri durumunda mallarını alırlar. Bu vârisler zimmîleri şahit gösterirlerse bu istihsanen kabul edilir. Müslümanlardan şahit getiremezler. Çünkü bu şahadet kafir bir kişinin nesebini ispat etmek için yapılmaktadır ve harbî müste'menlerin soy kütükleri dârülharpte olduğu için Müslümanlar bunları bilemezler. Şahitler

⁶⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/155; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/105; İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-Kadîr*, 6/26, 27; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/376, 377.

⁶¹ Aksarâÿî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 205b; Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.), 10/66, 67; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/155; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtar*, 4/173; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/377.

⁶² Aksarâÿî, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 204b; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtar*, 4/172.

⁶³ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/154; İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-Kadîr*, 6/24, 25; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtar*, 4/173, 174; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/442.

ölen müste'menin gelen vârislerden başka vârisi olmadığını söyleyince, mallar onlara teslim edilir. İleride başka vârislerin çıkma ihtimali olduğu için malı teslim aldıklarına dair onlardan kefil talep edilir.⁶⁴

Hanefiler'e göre, İslâm ülkesinde ölen müste'menin eman akdi malı hakkında sona ermez. Bu sebeple düşman ülkesinde bulunan vârisleri gelip ölen gayrimüslim müste'menin vârisi olduklarını ispat ederlerse kendilerine düşen hisse onlara verilir. Daha sonra başka vârisler ortaya çıkabilir. Bunların mağdur olmamaları için ölenin mallarını alan vârislerden kefil alınır.⁶⁵

Dârülharpte müste'men olarak bulunan bir grup Müslüman buranın halkına saldırırsa diğer Müslümanların bunlarla beraber savaşması helal değildir.⁶⁶ Dârülharbe onların emanı ile giren Müslüman, onların kanları ve mallarına dokunamaz. Zira bunu yapması ihanet kabul edilir, Müslümanın ihanet etmesi de yasaktır.⁶⁷ Müslüman o ülkeye gitmek için izin almakla orada bulunanların haklarına tecavüz etmeyeceğine dair söz vermiş olur.⁶⁸

Aksarâyi'ye göre, bir Müslüman veya zimmi emânla dârülharbe gidip orada mal sahibi olsalar veya ev alsalar, daha sonra Müslümanlar orayı fethetse, gayrimenkul dışındaki mallar bu kişilerin kendi mülkiyetlerinde kalır. Gayrimenkul mallar ise ganimet olur. Menkul mallar mülkiyete geçmekle dokunulmaz olur ve bu kişiler İslâm ülkesi vatandaşı oldukları için menkul mallar üzerindeki mülkiyetlikleri geçerli bir mülkiyetliktir. Bunlar o malları kendi mülkiyetleri altında tutmuş ve korumuş kabul edilirler. Menkul malların kendi ellerinde olması, Müslümanların fetih yoluyla bu malları mülkiyetleri altına almalarına manidir. Taşınmaz mallar ise dârülharbe tabi olup dârülharpte emanla koruma altına alınan mallardan değildir. Bu mallar, düşman ülkesine ait arazi parçası olmaları sebebiyle diğer araziler gibi ganimetler arasında yer alırlar.⁶⁹

Müslümanlar tarafından fethedilen düşman ülkesinde bulunan Müslümanlara ait menkul mallar ganimet olmayıp bu Müslümanlarındır. Hanefiler'e göre bunlar İslâm ülkesinin tebası olmaları sebebiyle taşınır mallar üzerindeki mülkiyetleri devam eder. Gayri menkul mallar dârülharbe ait olmaları sebebiyle ganimet hükümlerine tabi olur.⁷⁰

Harp ehlinden bir gayrimüslim bir Müslümanla birlikte Müslüman askerlerin bulunduğu yere gelerek Müslüman harbîyi esir aldığını söyler harbî de kendisinin eman alarak geldiğini iddia ederse, Aksarâyi bu durumda harbînin sözünün geçerli olacağı kanaatindedir. Çünkü onun dış görünüşü esir olmadığına delâlet etmektedir. Ayrıca bu harbînin eman almış bir kişi gibi gelmesi esir olmadığını göstermektedir. Diğer yandan o, Müslümanı yenerek tek başına da gelebilirdi. Müslüman onu elleri kolları bağlı veya zincire vurulmuş yahut boynunda çektiği bir ip olduğu halde getirmiş olsaydı Müslümanın sözü geçerli olurdu. Çünkü bu durumu onun esir olduğuna delâlet etmektedir. Bu harbî bir grup Müslümanla birlikte elleri kolları bağlı olmadan gelir de, Müslümanlar onun esir olduğunu söylerlerse bu durumda Müslümanların sözü kabul edilir. Çünkü o bu gruba mağlup olmuştur. Bu durumda o, esir gibi elleri kolları bağlı veya zincire vurulmuş bir şekilde gelmiş gibi kabul edilir.⁷¹

⁶⁴ Aksarâyi, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 204b; Serahsi, *el-Mebsût*, 10/91; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/171.

⁶⁵ Serahsi, *el-Mebsût*, 10/91; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/171.

⁶⁶ Aksarâyi, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 205a.

⁶⁷ Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987), 4/135.

⁶⁸ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/432.

⁶⁹ Aksarâyi, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 204b; Serahsi, *el-Mebsût*, 10/67.

⁷⁰ Serahsi, *el-Mebsût*, 10/67.

⁷¹ Aksarâyi, *Nihâyetü's-sû'l* (Ayasofya, 004197), 206a.

Bu iki meselede harbînin dış görünüşüne ve gücüne bakılarak karar verilmiştir. Onun görünüşü esire benziyorsa esir olduğu kabul edilmiştir. Esire benzemiyor fakat Müslüman bir toplulukla gelmişse onları yenip yanlarından kaçma ihtimali olmadığından Müslümanların açıklaması dikkate alınarak harbînin esir olduğuna hükmedilmiştir.

Sonuç

Muhammed b. İsmail el-AksarâÛ'nin iki bölümünü incelediğimiz *NihâÛeti's-sûl ve'l-emniyye fî teallûmi a'mâli'l-fürûsiyye* adındaki eseri, klasik dönemde yaşayan bir komutan veya askerin niçin ve nasıl savaşması gerektiğini, savaşırken hangi aletleri nasıl kullanacağı, savaş esnasında ve savaştan sonra hangi hukukî kurallara uyması gerektiği hususunda bir rehber niteliğindedir. Aynı zamanda bu kitap, klasik dönem savaş tekniği ve tarihi hakkında orijinal bir kaynak olarak kabul edilebilir.

AksarâÛ, incelediğimiz eserini klasik dönemde savaşın nasıl yapılması gerektiğini ve savaşta uyulması gereken hukukî kuralları açıklamak üzere yazdığı için konuyu işlerken eman ve müste'men hususunda verdiği örnekler genel olarak savaşla ilgili örneklerden oluşur. O konuyu önce örnek olay üzerinden anlatır, ardından da gerekçesiyle birlikte hükmünü beyan eder.

Eman barış ve savaş dönemi olmak üzere iki şekilde verilebilir. Savaş esnasında verilen eman savaşı sona erdirip düşman askerlerinin Müslümanların ordusuna teslim olması sonucunu doğurur. Yapılan eman akdinin akabinde müste'men konumuna yükselen harbîler öldürülmek veya esir olmaktan kurtuldukları gibi, kadın, çocuk ve mallarının ganimet olma durumu da ortadan kalkar.

AksarâÛ'nin kitabında zikrettiği birçok örnek yanında gayrimüslim bir kale halkının eman istemek için devlet başkanının yanında geldiklerinde devlet başkanının onlara İslâm'a girmeyi, zimmet akdi yapmayı, kendilerini güvende hissedecekleri yere götürmeyi teklif etmesi üzerine onların bu tekliflerden hiçbirini kabul etmemelerine rağmen kendilerini İslâm ülkesine götürmesi ve burada kendilerine tanınan ikamet süresi sonunda İslâm yurdundan ayrılmamaları üzerine zimmî olarak bu ülkenin vatandaşları haline gelmeleri, İslâm'da başka inanç sahiplerinin can güvenliğine verilen önemi göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Diğer taraftan eserde eman akdiyle ilgili zikredilen bu ve buna benzer birçok örnek, İslâm savaş hukukunda esas olanın düşmanı öldürmek değil onları yaşatmak ve onlarla İslâm arasındaki engelin kaldırılması olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bütün bunları yaparken dikkat edilmesi gereken temel kural emanın Müslümanların maslahatını temin edecek veya onlara zarar vermeyecek bir şekilde verilmesidir.

Barış döneminde eman alarak müste'men statüsü kazanan gayrimüslimler, İslâm ülkesine gelerek orada hiçbir güvenlik endişesi duymadan işlerini yapabilirler. Bu durum İslâm ülkesiyle diğer ülkeler arasında ticaretin geliştirilmesi başta olmak üzere, yabancıların İslâmiyet'i doğru bir şekilde yakından tanıyıp onun güzelliklerini görmelerini, Müslümanların da diğer ülkelerdeki insanlarla karşılıklı bilgi ve kültür alışverişinde bulunmalarını sağlar. Bütün bunlar, İslâm ülkesinin kapalı bir toplumsal yapıya değil dünyadaki diğer devletler ve onların vatandaşlarıyla sürekli irtibat halinde olan açık bir toplumsal yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Tarih boyunca Müslümanlar tarafından kurulan birçok devletin, bünyesinde barındırdığı çok farklı inanç ve kültüre sahip insanları huzur ve güven içinde bir arada yaşatmayı başarması, Müslümanların sahip oldukları inanç ve bu inancı esas alarak geliştirdikleri İslâm hukuku sayesinde mümkün olabilmektedir.

Kaynakça/Referance/المصادر

- Aksarâyî, Muhammed b. İsa b. İsmail el-Hanefî. *Nihâyetü's-sû'l ve'l-emniyye fi teallümi a'mâli'l-fürûsiyye*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ayasofya, 004197, 1b-220a.
- Atci, İsa. "İslâm ve Diğer İlahî Dinlerde Varlık Kategorisinde İnsan Onuru". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 210-236.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. 10 Cilt. Beyrut:Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhî. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Bozkurt, Nebi. "Eman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/75-77. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Cevherî, Ebû Nâsir İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh*. thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1399/1979.
- Cengiz, Mehmet. "Mülteci Hukuku Açısından İslâm Hukuku ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK/UNHCR) Koruyuculuğunu Yaptığı 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Arasında Metodolojik Bir Mukayese". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (2022), 733-744.
- Fetâvâyi Hindiyeye*. tsh. Abdülâtif Hasan Abdurrahman. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Firûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 1426/2005.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm'da Devlet İdâresi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları 1984.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdir, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdî'lvehid, *Fethü'l-Kadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, ts.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.
- Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's-senâi' fi tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-zunûn*. nşr. Şerafettin Yalçınkaya-Kilisli Rifat Bilge. 2 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't- Tûrâsi'l-Arabî, ts.
- Merginânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye*. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd. *el- İhtiyâr li ta'îli'l-Muhtâr*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.
- Özdemir, Ahmet. "Uluslararası İlişkiler Alanında İslâm Hukukunun Temel İlkeleri-Emân Akdi Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/6 (2013), 893-904.
- Özel, Ahmet. *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*. İstanbul: İklim Yayınları, 3. Basım, 1988.
- Özel, Ahmet. "Harbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/112-113. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Özel, Ahmet. "Müste'men", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/140-143. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Marife, 1409/1989.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Şerhu's-Siyerî'l'kebîr*. thk. Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1997.
- Yaman, Ahmet. *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Fecir Yayınevi, 1998.
- Yaman, Ahmet. "Zimmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/434-438. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*, Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018.
- Zeydan, Abdülkerim. *Ahkamü 'z-zimmiyyîn ve'l-müste'menîn*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1402/1982.

Zeylaî, Cemâlüddîn Abdullah b. Yusuf b. Muhammed. *Nasbü'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye*. tsh. Muhammed Avvâme. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1418/1997.

Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*. 8 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, 1405/1985.

Zuhaylî, Vehbe. *Âsâru'l-harb fî fikhî'l-İslâmî*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 3. Basım, 1419/1998.

Zuhaylî, Vehbe. "Eman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/79-81. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

https://dlmenetwork.org/ar/library/catalog/81055%2Fvdc_100000000044.0x0003ca_dlme(erişim15.06.2023).

https://www.qdl.qa/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9/archive/81055/vdc_100000000044.0x0003ca (Erişim 15.06.2023)

https://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100030347166.0x000052 (erişim 15.06.2023).

<https://safinatulnajat.com/shop/النهائية-السؤل-والامنية-في-تعلم-أعمال-الف>(erişim15.06.2023).